

טעמן של אזני המן

רביעיית רעיונות סביב האזן המשולשת

חיים ברנסון

במאמר זה נעשה נסיון לצעוד בין הטיפות: מצד אחד – להציע רעיונות רציניים, ומצד שני – להגישים בצורה מעניינת וקלילה. המאמר מאגד ארבעה רעיונות שונים סביב אזניו של המן. אף על פי שאזני המן עומדות במרכז המאמר, אין הן עיקרו, אלא באו לאגד את הרעיונות ולהוסיף להם מתיקות.

אקווה שכלל הקוראים יהנו מצורת ההגשה, ולא יראו בה חוסר רצינות. למי שלא יהנה ממנה, אומר: אל תתמקד בלבוש, אלא בתוכן. אל תסתכל באזן, אלא במילוי שיש בה.

כשט: התחלה טובה

הפשט הפשוט לטעמן של אזני המן, הוא שאם הן לא היו - היה לפורים מאכל אחר. עם ישראל נוהג לחגוג את מועדיו בליווי מאכלים מסוימים: לסופגניה יש מקום שמור בתפריט חג האורות; ליל ט"ו בשבט עמוס בפירות יבשים; את התורה מקבלים עם עוגות הגבינה השבועיות, ואפילו התוספת בת זמננו לרשימת מועדי ישראל - יום העצמאות - מלווה תדיר בבשר על גחלים. גם פורים נמנה על ימיה הטובים של אומתנו, וגם הוא זכה למאכל משלו.

כך הוא עם ישראל. עם המעמיד במרכז את הרוח, אך מתוך מטרה שתאיר גם את החומר. איננו מתבוססים בכיצת החומר, ומאידך - איננו מתנתקים מהעולם הזה בדרך לעולם שמעבר. אנו יוצאים ממקור הקודש ומושכים איתנו את אלומות האור לכל עבר. מאירים את השולחן מאורה של המנורה, זו העומדת מולו כדי שלא רק בה יאחז האור. לכל חג יש את עניינו הרוחני, וגם את מאכליו הגשמיים.

עוד יתרון יש במאכלי החג השונים. הם מחבבים את החגים והתורה על לבם של ישראל, ובפרט על לבם של טלאי הצאן. עולמם של אלו חומרי יותר מאשר

זה של המבוגרים. הדרך למשכם אל התורה והמצוות היא לפנות אל העולם שלהם, ודרכו להעביר את החוט המקשרם לתורה ולמצוות. כך, נקודת המוצא של הילד היהודי ביחס לחגי היהדות הינה חיובית, ואם לא יהיו שינויים מרחיקי לכת בהמשך - חיבתו אליהם תישמר אחר כך לכל החיים.

הפשט הלא פשוט למשולשים שווי הצלעות, הוא שהמאפה הטומן בחובו את הפרג, השוקולד או ממרח התמרים, רומז למהותו של חג הפורים: ההסתרה. בפורים, מימד ההסתרה די גלוי: החל באסתר המוחבאת בבית מרדכי בן דודה והמעלימה את מוצאה, וכלה בילד הטומן את עצמו בתוך מדי השוטר. כחלק ממערכת ההסתרה הכללית, גם המשולש האפוי מצניע בתוכו את המילוי¹.

אך אין הכיסוי מטרה עצמית. אמצעי הוא, דרכו מתגלה הממד הפנימי. לפעמים האור לא יכול להתגלות אלא מבעד לכיסוי. דומה הדבר לאור בוחק, אשר רק משקפיים כהות יאפשרו להרים את המבט לעברו מבלי שיסנוור את העיניים². כמו כן, כיסוי הגוף, רובדו החיצוני של האדם, מאפשר לממד הפנימי והעיקרי יותר שלו להופיע. כך יוצא שהמקום החיצוני ביותר, המרוחק ביותר מהמקור, הוא הקרוב ביותר למקור מבחינה פנימית, הוא הנוגע במטרה לשמה החלה כל ההשתלשלות. רק באמצעות הסתרתו התכנית המקורית יצאה לפועל³.

יותר מכך. לא רק שהתחנה הסופית היא זו שאפשרה להוציא את התכנית לפועל, אלא היא אף הסיבה לתהליך כולו. כל העולמות נבראו כדי שאור ה' יתגלה בעולם הזה - באור הבא מתוך החושך. אמנם קצה הענף רחוק משורש עץ החיים, נתון לסכנת התייבשות, אולם כשמתגלה שעד אליו השורש הטוב מגיע - דווקא הוא זה שיגלה עד כמה חזק השורש. בפורים המלך נסתר, מתלבש בלבושים רבים,

1 על פי מה שכתב הגאולת ישראל (הובא ביטעמי המנהגים ומקורי הדינים לרב אברהם יצחק שפרלינג זצ"ל, אות תצדו), שטעם מנהג אכילת הילביכות (מאכל העשוי מבשר המכוסה בבצק) בפורים הוא שיום זה הוא כיו"ט באכילה ושתיה, אולם אינו יו"ט ממש, שהרי מותר במלאכה ומשא ומתן, ואם כן היר"ט "מכוסה". וידועה דרשת חז"ל: "ושמחת בחגך" - אין שמחה אלא בבשר" (פסחים קט ע"א), ולכן אוכלים בפורים בשר, אך מכוסה.

2 אורה הרוחני העליון של התורה שכתב הופיע בצורה המצמצמת ביותר: סיפורים אנושיים (ולא קבצי הלכות, למשל, שבהם הממד הרוחני גלוי יותר לעין). בספר הפותח את התנ"ך, הספר העליון ביותר (עין אורות הקודש א', סוף עמ' עד) - יש רק שלוש מצוות, וגם הן נכתבו תוך כדי תיאור ההתרחשויות.

3 שמא זה מה שכתוב: "נערץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן" (ספר יצירה א, ו). הדרגה הראשונה בהשתלשלות נוגעת במקור הכל מבחינת עליונותה וטהרתה, והאחרונה - מצד מימושה את התכלית הרצויה.

אולם על יום זה נאמר ש"כפורים" הרי הוא כ"פורים"⁴ - מעלת התגלות האלקים ביום שבו כולנו עוטים לבן ומתפללים בבית הכנסת, אינה כמו זו המתגלה בפורים, כשאנו (או לפחות חלקנו) שיכורים. רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל מסביר⁵, שעניין השכרות בפורים הוא שנגיע למקום שבו ניטלת מאיתנו הדעת, ונגלה שגם שם קיימת בתוכנו הקדושה היהודית. בניגוד לגויים אשר תוכם רע⁶, תוכו של כל יהודי הוא טוב. מבחוץ הוא יכול להיראות רחוק, לפעמים יש לו מסכים על גבי מסכים, אך בפורים מתגלים סודותיו היפים ביותר. סודותיה של נשמתו. זו שלא השתנתה עם השינוי שעשה בדרך⁷. ההסתרה של כל השנה תפנה את מקומה, ויתגלה תוכו האמיתי⁸. הוא יהיה מסוגל לעמוד מול המדריך שלו, ולומר: "רואה את העגיל הזה? תדע לך שכל השנה אני מתחפש"⁹.

ואז, חולף פורים, מתפוגגת השכרות - אבל לנו הספיק הרגע שבו מסך העננים זו מעט הצידה וגילה שמאחוריו מחכים שמים ענקיים, טהורים¹⁰; נקודת מוצא שורשית יותר, ששום שינוי לא יגיע עד אליה. יום יבוא והשמים הללו יתגלו באור בהיר, אך גם עד אז - הם קיימים, חיים ומאירים בסתר. המאפה ימשיך להיות הרב בכמות, אבל מי שיקבע איזה סוג און המן זו תהיה - יישאר תמיד המילוי.

רמז: לא שומע, עבור

לא נעסוק ברמז מילולי, אלא ברמז רעיוני. דרך הבטה על אזניו של המן שבידינו נוכל למצוא רמזים לדברים הנמצאים בתוך כל אחד מאיתנו.

4 ראה תיקוני זהר (תיקון כא, נו ע"ב): "פורים איתקריאת על שם יום הכיפורים, דעתידין לאתענגא ביה ולשנויי ליה מענוי לעונג".

5 רסיסי לילה סוף אות נח (אות כא בהוצאת מכון הר ברכה).

6 עיין רסיסי לילה שם, אות יח בהוצאה הנ"ל. ובמקומות רבים אחרים כותב ר' צדוק עניין זה, שהגויים נקראו על שם הערלה, וקדושת היהודי חקוקה בתוכו.

7 נקטתי כדוגמה את היהודי שהתרחק, אך כמובן שכך גם לגבי יהודים שנולדו בבתי ש'אינם שומרי תורה ומצוות' בהגדרתם (אם כי בפועל, מלאים מצוות כרימון).

8 אמנם אין להכחיש שבמציאות יש השתכרויות המביאות גילוי של מקומות אחרים בנפש, ושעליהן הורו רבותינו שעדיף שלא להשתכר, ולא עליהן דברתי. וייתכן שגם בהשתכרויות כאלה קיים הממד הפנימי של גילוי המקום הטוב של האדם, זה המתעלה מעל דעתו (ואז גם הן בכלל הדברים). איני יודע.

9 בחניכי הוה עובדא. ישראל קדושים, ולא משנה מה הם ינסו להציג.

10 כך גם לגבי עבודת התשובה בחודשי אלול ותשרי - גם אם נאמר שאחר כך המצב חוזר לקדמותו (מה שלא בטוח נכון), הרי שברגע שהוסרו המסכים והתגלתה נקודת הרצון הפנימי של האדם, שום התנהגות אחרת לא תוכל לעוות את המציאות. טובה גניו בגנה.

מפלת המן הגיעה אליו דרך אזניו. במגילה מסופר ששמע לקול אשתו שיעצה לו לפגוע באדם שעמד נגדו ולתלות אותו על העץ (אסתר ה, יד). בעקבות שמיעתו לעצתה האכזרית, נתלה המן, והוריש לנו תובנות חשובות בנוגע לעניין השמיעה.

כידוע לכל אוחז בהגה, צורתם של תמרורי האזנה היא משולש. אזניו של המן מזהירות אותנו שלא להקשיב לדיבורים אסורים. והיא גם מסבירה לנו מדוע. כל און המן שמכבדת את עצמה (ואת אופה) מלאה בכמות נכבדת של מילוי. מילוי בגוון קודר. אזניו של המן ספגו לתוכן את הרעל של דברי אשתו ונעשו עקלות, אטומות. ולא רק בהמן זה כך. הדיבורים הנשמעים לאון האדם אינם יוצאים מאזנו השניה. הם נשארים בתוכו פנימה. כמוכן, גם בדיבורים החיוביים זה כך.

הגמרא מחדדת את הצורך בשמירה על האזנים: "תנו רבנן: אל ישמע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכוות תחלה לאיברים" (כתובות ה ע"ב). מפרש רש"י (ד"ה נכיות), שהטעם למהירות הריכתם של איברי השמיעה הוא שהם דקים ורכים. אמנם אצל המן, האזנים קשות ועבות, אך זה לא עזר להן הרבה. גם הן נאפו בסוף. בנוגע לשמירת השמיעה, נציין שבניגוד לפעולות אחרות כהליכה ונגיעה - בפעולת השמיעה האדם פסיבי. כל שעליו לעשות הוא - לא לעשות דבר. רק לשבת ולהקשיב. בצד השלילי של המתנס, בקלות רבה אפשר ליפול באיסורי שמיעה שונים. אין צורך במאמץ. ההתאמצות תידרש רק בכדי לפרוש מן השמיעה. אמנם, כמו בכל מעשה אחר, גם כאן ניתן להשתמש בעובדה זו בצד החיובי: אפשר לעשות חסד גדול עם הזולת מבלי לאמץ איבר אחד (אם כי לפעמים נדרש מאמץ נפשי). בעצם ההקשבה נותנים הזדמנות לפרוק. רק להתפנות ולשמע. אפשר לקבל וללמוד מההקשבה המון, אך גם במקרה שלא - בטוח שאנו נותנים הרבה.

כדי לעזור לנו להתמודד עם הבעיה, קודם שתיארה את המכה, הביאה לנו הגמרא (שם) תרופה כפולה לבעיות השמיעה: רבי אלעזר מנמק מדוע אצבעותינו מחודדות בקצותן (ולא מלבניות) בכך ש"אם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יניח אצבעותיו באזניו", וכן: "תנא דבי רבי ישמעאל: מפני מה און כולה קשה והאליה נחלק הרך שבתחתית האון? רכה? שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון - יכוף אליה לתוכה". שני פתרונות יש כאן, ושניהם רמוזים באזנו של המן.

נתחיל בפתרון השני, כיפוף האליה לתוך האון. האון סותמת את עצמה בפני גורם זר, ולא נותנת לו לחדור לתוכה. האון מסמלת את השמיעה - כשהיא סותמת את עצמה, משמעות הדבר היא שהשמיעה של אותו אדם מבוקרת. הוא מסנן את

הידיעות והרעיונות הנשמעים בחלל האוויר. מה שמתאים לערכיו ועקרונותיו - ייכנס. מה שלא - יש מספיק מקום בחוץ. לא כל מה שמישהו אומר לידו חודר אליו פנימה¹¹.

הפתרון הראשון שמביאה הגמרא הוא סתימת האון באצבע. כאן, החסימה נעשית על ידי האצבעות, שאינן חלק מהאון, אלא גורם אחר. בניגוד לפתרון הראשון, סינון וביקורת השמיעה, פתרון זה מציע למלא את חלל האון בדברים אחרים. במקום למנוע מהרע להיכנס, פשוט לתפוס לו את כל המקומות ולא להשאיר לו כסא פנוי.

איך?

תפיסת המקום נעשית על ידי האצבעות. האצבעות הינן חלק מהאדם, בניגוד לדיבורים המגיעים אליו מבחוץ. מילוי האון בהן מבטא את הרצון הפנימי של האדם הדוחה את הדיבורים השליליים. הרצון שלו טוב, הוא טוב¹². ו"הוא" - כולל את אנו, גם היא מלאה בטוב. הרע הזה לא שייך אליו. במקום את דבר הרוע, הוא משתדל לשמוע את מה שיש לטוב לומר לו. גם הדיבורים הטובים יכולים למלא אותו, ואפילו בצורה טובה יותר. הוא משתדל לשבת בסביבה חיובית ולשמע דברים חיוביים. עם הזמן הוא מסגל לעצמו נטייה פנימית חזקה יותר לטוב.

השמיעה שלנו סלקטיבית. אנו מסוגלים להימצא בחדר הומה אדם ולא לשים לב לדיבורים. אף אם נבחין ברעש מסביב, לא נקלוט את פרטי הדברים. כדי לשמוע בבירור דבר מסוים, עלינו להטות את לבנו אליו¹³. העניין וההתרכזות מחדדים את השמיעה. ממילא, אדם שמתעסק ומחפש נקודות חיוביות לא ימצא פנאי ועניין בדיבורים המתמקדים בנקודות שליליות וחסרונות. קיטורים לא יעניינו אותו. אם כבר - אז הצעות ליעול.

11 יש לבחון את הפתרון במבחן המציאות, ייתכן שקשה ליישמו.

12 עיין אורות התשובה ט, א: "התשובה השרויה בלב תמיד, מניחאת לאדם את הערך הגדול של החיים הרחובים, והיסוד הגדול שהרצון הטוב הוא הכל, וכל הכשרונות שבעולם אינם אלא מלוואיו, נעשה תוכן מוטבע בנפשו על ידי אור התשובה הקבוע בו... והוא בא להכיר את הטוב האמיתי של ההצלחה הגמורה שאינה תלויה כי אם באדם עצמו, ולא בשום תנאי חיצוני, והוא רק הרצון הטוב. והצלחה זו היא האושר הגדול מכל אוצרות וסגולות, ורק היא מאשרת את כל העולם ואת כל המציאות. כי הרצון הטוב, השורה בנשמה תדיר, מהפך הוא את כל החיים והמציאות לטובה, ומתוך העין הטובה, שהוא מביט או על ידה באמת המציאות, פועל הוא על המציאות ועל ארחות הסבוך שבחיים שיצאו מכלל קלקולם, והכל פורח וחי באושר, מתוך העושר והשבע הנשמתי שברצון הטוב".

13 המודעות ממלאת את החוש. והעיר ידידי ינון חדאד היי שכך בכל החושים.

כעת ניגש לגופם של דברים. "לא ניתנה תורה לדרוש (לעסוק בתמידות)¹⁸ אלא לאוכלי המן", אומר המדרש (תנחומא בשלח, כג), ופותח לנו פתח לגלות כלל חשוב. כלל הנוגע למקדישים את חייהם להיות "מח" האומה, וכן לכלל האוכלוסיה - בעומדה בשנות "מח חייה".

כדי לזכות בתורה - צריך להשקיע בה, לשקוע בה. צריך לצלול לתוכה לעומק, עם הבגדים. רק דור המדבר שאכל מן והיה נטול דאגות פרנסה היה יכול להשקיע את כל זמנו וכוחותיו בלימוד¹⁹ ולהגיע למעלות גבוהות - "דור דעה"²⁰. ההתרכזות בתחום אחד יכולה לחולל נפלאות²¹.

מהו כוחה של קרן הלייזר? המיקוד. היא מתרכזת בנקודה אחת, מנקזת אליה את כל כוחה, ובאותה נקודה תוכל גם לחדור קירות. כדי שהתורה תחדור ללב האדם ותאיר את מלוא קומתו, עליו להעמיד את כל חייו על רגל אחת - "אַחַת שְׁאֲלָתֵי" (תהילים כו, ד). חתירה מתמדת לקרבת ה'. אם תהיינה לו מטרות נוספות - יאבד את היכולת להגיע בתחום זה למרחקים²² ²³. לדוגמה: אם רמת חיים גבוהה תהיה מבחינתנו מטרה, הוא יצטרך להקריב למען מטרה זו קרבנות, שנתחים לא מבוטלים מהם יגיעו מתחומה של המטרה הראשית²⁴.

18 ביאור האמרים על המקום.

19 כמו כן, דור שלא אכל מזון פיזי, אלא מזון רוחני וך ("לחם אבירים", עיין יומא עה ע"ב), יכול היה ללמוד תורה רוחנית ברמה גבוהה. וראה שמשו רבנו ע"ה לא אכל כשעלה לקבל את התורה (ועיין גם תהלים מ, ט, ותוספות בכתובות קד ע"א ד"ה לא נהנית). ואולי לכן מבני עניים תצא תורה (נדרים פא ע"א), לפי שלא מתעסקים במעדנים, וכן דרכה של תורה עוברת במיעוט תענוגות (אבות ו, ד) והתמקדות באופי אחר של החיים (ועיין גם אבות ו, ח).

20 ויקרא רבה ט, א.

21 על פי דברי ראש הישיבה, וכן הדימוי לקרן הלייזר בסמוך.

22 כתבנו ל"מרחקים", לא ל"הספקים" - אמנם אלה חשובים כאמצעי להתקדמות, אך אסור לסמנם כמטרות. לימוד התורה הינו דרך חיבור לה', "מסע שורשים" להכרת דרכי הטוב. הוא לא עוד סוג של קריירה, רחמנא לָבָא בעי. בנוגע לכך נביא את המשנה באבות (ב, טז): "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה" - עליך לפעול כדי להוציא את הכוחות הגנוזים בך ולהשתדל להביא תוצאה טובה, אולם לעולם התוצאה הסופית ביד ה', ומידו יתן לך.

23 עיין עירובין (סה ע"א) על פגיעת ההתעסקויות הנוספות ביכולת הלימוד (הערת ידידי ינון חדאד הי"ו).

24 אמנם אין כוונת הדברים לשלול השקעה ברמת החיים. נאה לתוכן נאה שיוגש בכלי נאה. וראה שדירה נאה וכלים נאים נוכחים במקורותינו (אם כי "נאה" אינו בהכרח יקר ומפואר, ועיין רמב"ם הלכות דעות ה, א), אולם על הכלי ליכור שכלי הנהו, ואת יעודו ישיג כשיזכה לשרת את התוכן. ועל כן, כשתהיינה התנגשויות מעצמו יחפז לתת קדימה למי שמגיעה לו הזכות. ואפשר גם שיש חילוק בין אנשי מח האומה, לומדי התורה, לבין אנשי גופה, שהדרכת "כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל" וכי נאמרה רק לגבי העוסקים בתורה ומתגדלים בה, ולא לשאר העם.

באזניים של פורים¹⁴, כל האזן קשה. היא מלאה כבר במשהו טוב, מתוק. היא אינה זקוקה לגמישות האליה. לשון הרע - לא מדבר אליה.

דרש: מתקפה משולשת

הקדמה קצרה. המוח הינו האיבר העליון ביותר בגוף, אולם הגוף כולל איברים רבים נוספים, שמטרת המח לכוונם לפעול בצורה הנכונה כפי המתאים להם. כך באדם הפרטי, וכך גם באדם הכללי, עם ישראל¹⁵. מטרת התורה לכוון את חיי האומה על כל גווניהם. לשם כך, צריכה האומה אנשים שייחדו את חייהם להיות מח העם - תלמידי חכמים שיעסקו בתורה. אך למרות חשיבות תפקידם, גוף האומה אינו מח אחד גדול. הוא מורכב גם מעוד איברים וגידיים (שהם הינם רובו, ולא במקרה¹⁶). "ממלכת כהנים" אינה "ממלכת רבנים"¹⁷.

גם במהלך חייו של האדם הפרטי הדבר כך. אם נפרוש את משך חיי האדם וננתחם, נוכל לראות שברוב המקרים רוב חיי האדם מוקדשים לגוף חיוני - עיסוקים פיזיים שונים, ומיעוטם (שנות לימודי במוסדות השונים ואופני הלימוד הנוספים בהמשך החיים) הינם ה"מח", מיוחדים לעיסוק בממד השכלי והרוחני של החיים, כדי להאיר על ידם את נתיב התקדמות הגוף בשביליו המוריקים של מבוך החיים.

14 אמנם נקראות אזני המן, אבל רשע זה לא חשוד שהיה ממלא אותן בטוב, על כן יחסו כאן לחג הפורים.

15 עם ישראל כולו כקומת אדם שלמה (והמשל של יד ימין שחתכה בטעות את יד שמאל אינו רק ממריך לאהבת ישראל. הוא אמיתי. אנו אנשים שונים הפועלים כמערכת אחת שלמה). הסנהדרין, למשל, נקראו "עיני העדה" (עיין תענית כד ע"א, ב"ב ד ע"א), ובמקום אחר נקראו "לבן של ישראל (איכה רבה פתיחתא דחכימי, טז. עיין גם תיקוני זוהר סוף תיקון א, וכידוע שהמידות הינן קומה שלמה). כמו כן, בקומת האדם הראשון היו תלויות הנשמות הפרטיות של עם ישראל באיבריו השונים (עיין שמות רבה מ, ג) ו"אין אדם אלא ישראל" (עיין זוהר הקדוש ח"ג, רלח ע"ב), ואפשר לרמוז על כך את הפסוק "אַתָּם אֲתָם" (יחזקאל לד, לא). גם במערכת הדורות זה כך - יש דור שהוא "דור דעה", הדעת, ויש דור שהוא "עקבתא דמשיחא", העקבים בסוף הגוף, סיום התיקון. ועיין גם טללי חיים "הקיצו ורגנו" עמ' תלו בהערה.

16 התמצית האיכותית קטנה בכמותה: עם ישראל בעמים, השבת בימים, המח באיברים וארץ ישראל בארצות. בטעם הדבר, שמעתי מהרב יהושע שפירא שליט"א שכן יש איזון בין התמצית האיכותית לרוב הכמותי. שני אלו כשתי כפות מאזניים הם, הצריכות להיות שקולות.

17 עיין גם חולין צב ע"א: "אמר רבי שמעון בן לקיש: אומה זו - כגפן נמשלה: זמורות שבה - אלו בעלי בתים, אשכולות שבה - אלו תלמידי חכמים, עלין שבה - אלו עמי הארץ, קנקנות [ענפים דקים] שבה - אלו ריקנים שבישראל, והיינו דשלחו מתם [ששלחו מארץ ישראל]: ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא" - גוף העם מגן על המח שבקרבו (העירני על כך ידידי ינון חדאד הי"ו).

בכל תחום שהוא, כדי להגיע ליעדים ארוכי טווח - חובה להשקיע רבות ולהתמקד באותו תחום. אם אדם עוסק בכמה תחומים בו זמנית, לא ימצא ולא ימצא את המרב באף תחום. אמנם יש יתרון בעיסוק מגוון בכמה עניינים במקום להצטמצם בתחום אחד בלבד, אולם כדי לגדול בתחום כלשהו, על האדם להתמקד בו.

יש לציין שלאחר דור המדבר, הגיע דור באי הארץ. דור שעבודת הבורא שלו היתה אחרת - להיכנס לארץ, לכבוש אותה וליישבה במישור הפיזי הפשוט והמעשי ביותר. עם ישראל אינו עם המנותק מהעולם וספון אך ורק בלימוד. מטרת עם ה' להוות לאומות מופת לעם המתנהל כעם קדוש - על מערכות הכלכלה, הבטחון וקשרי החוץ של²⁵. לאחר דור שעסק בדעת ה', הגיעו דורות שהיו צריכים ליישם את הדעת הזו בכל תחומי החיים²⁶. בדומה לכך, בשנות הגלות, בהיותנו מנותקים מאדמתנו, שבנו לעבודת ה' רוחנית מופשטת, המצטמצמת לארבע אמות הלכתיות (ברכות ח ע"א). כעת, כשהביאנו המלך שוב חדריו, עלינו לשוב ולפתח עבודת ה' המקושרת לחיים ומביעה בהם את עקרונות הקודש²⁷.

לקינוח, פירור וחצי בנוגע לסוגיית ה"שויון בנטל"²⁸. אינני מתיימר להביע עמדה לגבי הגישה המייעדת באופן כולל ציבור שלם לעסק התורה (ולחיותו ה"מח" באברים), אולם רצוני להתייחס רק לנקודה אחת: צריך שהמח והגוף יחיו ביחד.

השותפות הראשונה במקורותינו היתה זו של יששכר וזבולון. זבולון נטל את הזכות לדאוג לצרכיו הכלכליים של אחיו, יששכר, שדאג לאספקת פרנסתם הרוחנית (תנחומא ויחי, יא). שיתוף פעולה של המח והגוף. יששכר העריך את זבולון שיצא לעסוק במסחר, כפי אופיו וטבע נשמתו, וזבולון הכיר בערך לימודו של אחיו. בבית הכנסת 'שבטי ישרון', יששכר עשה 'מי שברך' לזבולון, וזבולון הושיב את יששכר ב'מזרח'.

25 עיין "למהלך האידיאות בישראל" אות ב.

26 גם במציאות האדם הראשון בגן עדן היתה רוחנית מופשטת, ולאחר "טעימת" האנושות ממציאות זו, נטלה מעץ הדעת, "טעמה" ממנו וירדה לעולם הפיזי כדי לעבוד ולתקנו. אין זה אומר שלא קטא האדם הראשון, אך היותו שם בתחילת המציאות היתה זמנית (עיין במדרש תנחומא וישב, ד).

27 בנוגע לכך נעיר הערה: לכולי עלמא המציאות היום אינה המשך ישיר של העבר. אירע שינוי במציאות בין מצבנו בעבר למצבנו היום: או היינו בחוץ לארץ, והיום אנו ב"ה בארץ ישראל. השאלה היא האם השינוי הזה משמעותי לעבודת ה' שלנו או לא, ואם כן - לאלו עניינים הוא משמעותי. ייתכן שהבחנה זו תעזור בבירור העניין בין החולקים בדבר.

28 אף שלא מדובר במעמסה, אלא בזכות ("שויון זכויות") - הרי גם זכות צריך לשאת.

יחסים דומים צריכים לשרור בין לומדי התורה, הפועלים להאיר את העם באור ה' על ידי ה'כוונה בדרך התורה, ובין אנשי המעשה, המקיימים את ערכי התורה בחייהם ומציבים את התורה במקום של כבוד בסולם ערכיהם.

וכמו ביוצאים למלחמת הקיום, כך ביוצאים למלחמת ה'. אם לפי המדרש זבולון עסק במסחר, הרי שלפי הזהר (בהעלותך קג, א) הוא שלח את ידו דווקא בנפש אויבי ה', בקרב. יחסי כבוד והערכה הדדיים צריכים לשרור בין הממיתים עצמם באהלה של תורה ומכוונים להוסיף זכויות לעם, ובין אלו המחזיקים את נפשם מול כוונות האויב ומוסיפים זכויות אדירות אחרות לעם ישראל - של מסירות נפש בפועל.

כעת נגיע ל"מח הדברים" - הקשר לאזני המן. את ההקשר המקורי של המדרש כבר ראינו, וכעת נוסיף הסבר לאמרה "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן". בפורים, חג קבלת התורה שבעל פה מרצון (שבת פח ע"א), נוהגים לאכול את אזניו של המן.

האזניים הללו מרמזות לעניין עליו דיברנו. צורת המשולש בנויה מנקודת מקור אחת השולחת שני קווים בעלי כיוון שונה. בסופם של שני הקווים, הם רחוקים זה מזה. אם לא משאירים אותם נפרדים, אלא יוצרים קו שלישי המחבר ביניהם - נוצר משולש.

נקודה שורשית אחת יש לעם ישראל - הארת אור ה' בעולם²⁹. באופן מובנה דבר זה מתבצע על ידי התפצלות לכיווני פעולה שונים בעם: על האומה להצמיח מתוכה ולתוכה אנשים היושבים ועוסקים ברוח ולצידם אנשים המעמידים את החומר; לומדי התורה ומחזיקיה, מורי הדרך של העם ואנשי הגשמת החזונויות³⁰. אור גלוי ואור גנוז המשמשים בצוותא. כשזוכרים שנקודת שורש אחת לכולנו, אפשר ליצור את הקו המחבר בין שני הקצוות ולסגור משולש. משולש שחום³¹,

29 "עם זו יצרת לי תהלת יספרי" (ישעיה מג, כא).

30 כך בכל פעולה: הפעולה יוצאת לפועל על ידי שני חלקים: רוח וחומר - הרעיון אותו היא באה ליישם מציב את המטרה, וכלי היישום מבצעים את העבודה בפועל. כל אחד מחלקי הצוות המשותף מופקד על תחום אחר הדרוש למערכת: החומר תורם דאגה לקיום של הצוות הפועל על ידי "תדלוק" המערכת, והרוח דוחפת ליישום הפעולה שלשמה התחברו (באדם - הדאגה לפעול טוב, לעשות חסד עם אחרים, לעסוק בדבר ה' וכדומה). על הרוח להכיר בחשיבות נטיות החומר, ועם זאת - לכוון בצורה מושכלת לטובת המערכת כולה, כך שכולן יסופקו בצורה נכונה ולא יפגעו אחת חברתה, וכל שכן בפעולת המערכת כולה (כגון באמצעות עבירה על רצון ה'). בהתאם לכך, ייתכן שאפשר לומר ככיוון כללי שעיסוקי האיש והאשה בבית דואגים, בהתאמה, לפעולתו הרוחנית של הבית ולקיומו הפיזי.

31 עיין נגעים ב, א.

בהיר, שיוכל להחזיק בתוכו מילוי כל כך גדול, ובצורה מאוזנת ויציבה. והחום המשולש לא במהרה ינתק.

סוד: אורות האופל

רותחת האמבטי. מבטיים בה הרוחצים בעיניים כלות, ולבם השוקק יודע שלא יוכלו לנגוע בה³². הנה עם יצא ממצרים, נחפו בדרכו להר האלקים, בוער באש עד לב השמים. משתוקקת האנושות לטבול בו, להידבק דרכו בצור העולמים, אך איננה יכולה עדיין, בגויותה. יראה היא לטבול אצבעה במים, פן תאכלנה האש הגדולה. ואכן, לא הגיעה העת. ההחשפות לגויי הארצות תפגע בעם הקודש. עליו לשכון כעת בטח בוד ולהתפתח בעצמו. עומד הוא עדיין בשלב הרתיחה, חומו - חום שהגוף סולד ממנו הוא. עוד לא התייצב כראוי ב'קֶשֶׁשׁ', ואיך יעמוד ב'רֶחֶץ'? כל עוד מצויים אנו, העם היוצא ממצרים, בבנייתנו העצמית, איננו מוכשרים כראוי לתקן גם את החוץ³³. איננו יכולים לשמש כעת כראש לשועלים. עלינו להידבק כזב לארי.

אך "זֶה לְעֵמֶת זֶה עֵשָׂה הָאֱלֹהִים" (קהלת ז, יד), ועמלק נחפו לקראתנו³⁴, ומתפצל לשני ראשי חץ. בראש ה'בְּלֶקֶת'³⁵, מבעית את העמים³⁶: "ישפכו עליכם מי הרותחים, ימחו זכרם מתחת השמים!" חושב הוא ראש זה לרוקן את האמבטי, לסלק מעל

32 עיין מדרש תנחומא (הקדמון. כי תצא. יג): "אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרְךְ" וגו' (דברים כה, יח)... ורבנן אמרין: 'קרך' - הקירך לפני אחריים. אמר רבי חנינא: משל למה הדבר דומה? לאמבטי רותחת שלא היה בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד - קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכחה - הקירה לפני אחריים. אף כך כשיצאו ישראל ממצרים, ונקרע הים לפניהם, ונשתקעו המצרים לתוכו, נפל פחדם על כל האומות, שנאמר: 'אָז נִבְהַלּוּ אֲלֹפֵי אֲדוֹם וגו' תפל עֲלֵיהֶם אִמְתָּה נִפְחָד' (שמות טו, טו-טז). כיון שבא עמלק ונדרווג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידיהן, הקיין לפני אומות העולם".

33 אין בידי מקור ברור לכך שהיבדלותו מהעמים הינה משום שאנו עדיין לא זכים מספיק (ויכולתנו בעתיד להתקשר לאומות העולם ולהפיץ בהם את אור ה' תהיה כיוון שאז נהיה כבר שלמים), אולם עיין אורות התחיה (טו) בדבר הדומה לכך.

34 מכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דעמלק פרשה א): "רבי נתן אומר: לא בא עמלק אלא מהררי שעיר, ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא ועשה מלחמה עם ישראל". ולפי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם: "ושנר נדילגן בליליא ההוא אלף ושית מאה מילין".

35 עיין זוהר (בראשית כה ע"א): "בלעם ובלק מסטרא דעמלק הווי".

36 מכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דעמלק פרק א): "רבי יוסי בן חלפתא אומר: יוֹבֵא עֲמֶלֶק (שמות יז, ח) - שבא בעצה, מלמד שכנס כל אומות העולם ואמר להם בואו וסייעונו על ישראל". עמלק פונה גם לשאר העמים. הוא לא בא לבד, הוא ראשית לשאר.

הארץ את המים המאיימים על קיומה³⁷. ינופף ידו בטענות שכליות ודתיות, יטען שאנו רצחנו את יש"ו וילהיב לפרוע פרעות בישראל.

אולם ראש החץ המורעל יותר, ה'בְּלֶעֱמִי', יודע ש"לא יִטֵּשׁ ה' עֲמוֹ" (תהילים צד, יד). לא יוכל לה, לאמבטי, כל עוד תעמוד בחומה. שואף הוא לצנן אותנו, לטמאנו בבנות אל נכר.

אינו יודע בן הבליעל שכל עוד בוערת האש היורדת מן השמים לא תתקרר האמבטי. אולי תצטנן מעט לרגע קט, אך ברגעים שאחריו תחזור ותרתיח. בלחצו אותנו אל הקיר מפנים אנו את ראשינו, מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבנו לאבינו שבשמים. ואבינו, אב הרחמן הוא.

אך מה לו לאכזר ולרחמיים³⁸? אינו מכיר בהם. יקפוץ למים בלהט, אף במחיר כווייה, יפקיר בת מלך כדי להשפיל בני מלכים. יודע הוא שצינון האמבטי מנפץ את תקוותיהם של הממתנים לרחוץ בחמי חמה, אך כל זה איננו שווה למנוול אל מול ההזדמנות להרוס את מצב ישראל - זהו טעם חייו³⁹ המרים ממות.

ארב לנו עמלק, וטימאנו בקרי⁴⁰. הוציא את כוחות חייו לבהלה, ללא הולדת ולד. פיתנו ראש פתנים אכזר לדעת טוב ורע, לְעֶרֶב טוב ברע ורע בטוב⁴¹. יצר מגע בינינו לשאר האומות בטרם עת⁴², כשעוד לא יכולנו להפיק מהם אך את הטוב, ולהשפיע בהם חיים ברי קיימא⁴³. אמנציפציה הבטיחה, הכה בנו בסתר. הכשיל

37 כפי שהיא במצבה הנוכחי. כנגד כל התקדמות מוסרית, מתקומם כח פנימי הרוצה להישאר במצב הנוכחי הנמוך, ולא מוכן שההווה ישבר כדי שמבעד לקליפתו יצא עתיד חדש. כח זה מנסה להגן על מקומו מפני העתיד גדול ממנו. ועיין באורות התשובה (טו, ב): "מפחד הוא כל העולם הזה מפני הופעתו של העולם הבא הנאדר בקודש".

38 עמלק עם אכזר, עיין יומא כב ע"ב.

39 עיין גם בראשית כו, מ: "על חרבך תחיה".

40 עיין רשי"י (דברים כה, יח): "אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרְךְ" - ...דבר אחר, לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור". משכב הזכור עושה את הזכר המשפיע למושפע, ועמלק החליש את כוחם הרוחני של ישראל, העם המשפיע, ואף השפיע בהם מטומאתו.

41 "דעת טוב ורע" (בראשית ב, ט; שם, יז) - 'דעת' לשון חיבור. חטא אדם הראשון היה עירוב הטוב והרע, בניגוד ל'יִבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֵוֶר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ' (בראשית א, ד). הנחש המסית הוא שורש הרע, ממנו יצא המן העמלקי (עיין חולין קלט ע"ב).

42 עיין קנאת ה' צבאות לרמח"ל (ח"ב, שתי בחינות לשכינה): "האומות עצמם, שהם לחוץ, מתדבקות בישראל על ידי הערב רב".

43 שכן אנו עוד לא הוכשרנו ואף הם עוד לא הוכשרו. ועיין פסחים (פו ע"ב): "אמר רבי אלעזר: לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר: 'תִּרְעָתִיהָ לִי בְּאֶרֶץ' (דברים כה, יח). כלום אדם ורע סאה - אלא להכניס כמה כורין". כעת עוד לא גדלנו שלישי-בישולנו כדי שנוכל

את הנחשלים, וכמעט שחיסלם. "עם ככל העמים" עשאם - לא פחות מהאחרים, אך גם לא יותר. עורר בהם ההרהורים על ראשיתם, ספקות בנבחרותם. ערער את אמונת אלו שפרו ידיהם מן התורה, ולא ידעו מה ששיבו.

לאחר מכן, חיפש בעינא בישא את פגמינו, והלשין על שישינו מן המצוות, כאילו לא הוא הפילנו למשכב⁴⁴ ⁴⁵. חשב עמלק שביקרו חפץ המלך. טען בכור-שטן כי לו משפט הבכורה⁴⁶, בהיותו התובע את ביעור הרוע שחלחל בנו, ולא ידע שהוא עצמו הרוע, ואחריתו עדי אובד⁴⁷.

הורשה המשטין להרוג ולאבד⁴⁸, וקפץ על המציאה בעיניים בורקות. תשוקתו היוקדת היא השמדת עם ה', יהיה אשר יהיה. תכלית שנאה שְנָאָם, איבה מושגת בין זרעו לבין זרעם. גם דור עשירי להתבוללות - יבוא להם, ובגד בנים בוגדים - יכסה במגן דוד זהוב.

צריכים אנו למחותו כליל. 'מן העץ' יצא הנחש⁴⁹, ועל העץ יתלה. עלולה מחינתו להיראות בלתי מוסרית, וכפי שמערער-האמונה הלוה מביאנו לשאול: "בהמה וטף מה חטאו?"⁵⁰. ותשובתו בצדו, אותה הבהמה הביאה צפעון לעולם, המן האגגי שמו. 'מַנְעֵר יַעֲד זֶקֶן, טָף וְנָשִׁים' רצה להשמיד, 'וְשָׁלֵלָם לְבוֹז' (אסתר ג, יג). זהו קרב לחיים ולמוות. או אנחנו נהיה כאן, או הם. ואלה לא יהיו הם.

לעשות פירות, וקרקע העולם לא התרשנה דייה כדי שתוכל לקלוט אותנו ולתת את יבולה הטוב.

44 עיין מגילה (יג ע"ב): "אמר רבא: ליכא ידיע לישנא בישא כהמן... אמר ליה: ישנו מן המצות. אמר ליה: אית בהו רבנן. אמר ליה: עם אחד הן". אמנם שם מדובר על דברי המן לאחשוורוש, אולם כתוב שם גם "המלך", ויתכן שדברי המן היו מכוונים גם כלפי מלך מלכי המלכים.

45 לאחר שהחטיא בעיניו קדושת עם ישראל הנבדל מהאומות, קטרג על קדושתם. עיין מדרש תנחומא (הקדמון. כי תצא. יד): "וַיִּזְנֶב בְּךָ פֶלַח הַהֶקְחָשִׁים אַחֲרֶיךָ" (דברים כה, יח) - הכה אותם מכת זנב, כי הא דאמר רבי חנינא בר שלקא: מה היו בית עמלק עושים? היו חותכין מילותיהן [של ישראל] חורקין כלפי למעלה, ואומרים: 'הא לך מה שבהרת!'. עיקר קטרוג עמלק הוא הצגתם כלפי מעלה את חילול קדושת ישראל, וכמו שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בכמה מקומות, וביניהם: פוקד עקרים ה (אות ד בהוצאת מכון הר ברכה).

46 כנגד "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָה" (ירמיה ב, ג) קם "ראשית גוים עֲמֻלָּה" (במדבר כד, כ). גם הנאצים ישו טענו להיות הגוע העליון. וראה שגרמניה היא ששלפה ראשונה את האמנציפציה מבין ארצות אירופה, והיא גם זו שסיימה אותה במכת חרב אכזרית. הרוע המפתה לחטוא חזר ונפרע מהאדם שנשמע לו (עיין הערה 43). ויריך' גימטריה 'עמלק'.

47 עיין שמונה קצצים (ו, רעט) לראייה קוק זצ"ל.

48 עיין בבא בתרא טז ע"א לגבי השטן: "במתניתא תנא: יורד ומתעה, ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה".

49 חולין קלט ע"ב: "המן מן התורה מניין? דְּמֵן הָעֵץ" (בראשית ג, יא).

50 עיין יומא כב ע"ב, ועיין גם רש"י במדבר כב, לט (ובלך ובלעם מסטרא דעמלק הם, עיין הערה 52).

וגם בלא זאת, שקט ובוטח לבנו. איננו חוששים לחוסר מוסריות ביודענו שהבורא את עמלק והמחייהו, הוא אשר אמר לנו: "תִּמְחָה" (דברים כה, ט). מקור הכל, מקור המוסר המוחלט, קדשנו במצוותיו וציוונו על כך. המוסר האנושי יראה לעינינו, ובהן ימצא את הרע הגלוי. המוסר האלקי יחדור גם ללב, שם מבחין הוא בשרש הנחש הצפון, המערער בעצם היותו על קיומו של דגל הצדק והמוסר. רק במחיית הרע וחילולו יוכל הטוב להתקיים ולהיטיב לעולם.

וגם אם לא נחה דעת כולנו בכך, לפחות לא נאבד עצמנו לדעת ונשוב על חטא חוה, אשר שעתה לטענות חיויא בישא⁵¹. עם הרוצח הנבוזה, אשר ידיו הקצוצות⁵² מלאו דם עשוקים, אין לנהל משא ומתן שכלי, פן ישופנו בארס פיו⁵³. מול התנגדות מהותית שמעל לשכל צריכים אנו להאזר בגבורת אמונה על-שכלית⁵⁴. נסמוך על אלוקינו, אלוקי עולם, "אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עֵלָּה", ונאמין ש"צִדִּיק וְיֵשֶׁר הוּא" (דברים לב, ד), ו"כל דבריו אמת וצדק" (מתוך ברכות ההפטר). ואם בכך לא נאמין - הרי שעמלק עוד מקנן.

אך השמים הם הגבול לשנאה. מעליהם, גם לעמלק יש מקום⁵⁵. לא נברא לבטלה. באכלנו מאזניו, מקבלים אנו משהו ממנו לתוכנו⁵⁶. ישמע פינו מה שאזניו מספרות. בלא לדעת⁵⁷, יודעים אנו שאף הוא שליח ה'. רצועתו המלקה⁵⁸ מעוררת בנו את זכרון ה' ואת הבריור העצמי.

פגישתנו הראשונה עם עם הדומה לכלב זה היתה בהיוולדנו, לאחר שרפו ידינו מן

51 עיין רש"י בראשית ג, א: "אָף כִּי אָמַר וְגו'... הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ".

52 עיין בראשית רבה כ, ה.

53 עיין רש"י בראשית ג, יד: "כִּי עָשִׂיתָ זֹאת" - מכאן שאין מהפכים בוכותו של מסית, שאילו שאלו: למה עשית זאת? היה לו להשיב: דברי הרב ודברי התלמיד - דברי מי שומעין? אמנם יש לחלק, אך ממעשה שאלו נלמד שאין לשאול שאלה זו כנגד ציווי ה', אלא לסמוך על ה' שאין בכך בעיה מוסרית כלשהי. אם איננו מבינים כעת מדוע - כשנגדל נבין.

54 כך שמעתי מהרב גד ונקרט שליט"א.

55 רוע גדול כל כך מגיע מטוב עליון ביותר. טוב כל כך גדול, שמוכן להשתמש בשליח קשה ומכאיב שכזה כדי להגיע על ידו למצב השלם, המתוקן והנפלא כל כך בעתיד.

56 ראה שבית המן ניתן למרדכי (עיין רס"י לילה לרבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, עמ' 152 בהוצאת מכון הר ברכה).

57 עיין מגילה ז ע"ב: "עד דלא ידע".

58 רש"י (במדבר כא, א, ד"ה וישמע): "עמלק מעולם רצועת מרדות לישראל, מוזמן בכל עת לפורענות".

רותחת האמבטי, אך זמנית רתיחתה. בבא העת, תעמוד על מעלתה הראויה לה, יתעדן חומה⁶⁸, ימעט הפער בין חומה לבין חום גופם של הרוחצים⁶⁹ ויוכלו סוף סוף להזדכך בה, להיטהר ולהתענג⁷⁰. ואז, "בְּהֵנִיחַ ה' אֶלְהִיף לָךְ" (דברים כה, יט), גם עמלק יוכל סוף סוף להתקן. יימחה ויתקנח זכר רשמיו המקולקלים מעל פני האדמה, ויעמוד על שורש הטוב שמעל השמים⁷¹. בסוף הטוב של סיפורו של עולם, הרע העולמי ייעלם⁷² - לשמחת כולם, לרבות אותו עצמו⁷³. תפקיד חשוב היה לו בסיפורו של עולם. התפקיד של "האיש הרע", זה שעושה את הטוב לגיבור. כעת, תם תפקידו. תם ונשלם. הכסא שלם, והשם שלם. יהא שמיה רבא מברך⁷⁴.

68 אם ביציאת מצרים עם ה' הונהג בהנהגה רוחנית ניסית, הנהגה העומדת בניגוד גמור למצב שאר אומות העולם, הרי שבעתיד - אור ה' יוצע לאנושות בידי מדינה בעלת מערכות לכללה, מדע ובטחון. האנושות תראה אז שניתן להיות עם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה; היא תגלה שמרכיביה האנושיים של אומה לא עומדים בסתירה לרוחניותה. האש היורדת מן השמים תפנה את מקומה לאש המובאת מן ההדיוט. אש, שחיומומה לא יגרום לסלידת גוף האנושות.

בבית ראשון, ההארה האלוקית שהופיעה בעולם היתה הארה רוחנית גלויה. זו היתה תקופת הנבואה - דבר ה' העובר דרך הנביא לעם. אז, האש ששרפה את הקרבנות היתה האש האלוקית, ורק כדי שתהיה גם לנו עשייה מעשית ושותפות בהבערת האש, היתה מצווה שנביא גם אש מן ההדיוט. בבית שני, ההארה האלוקית שהופיעה היתה אחרת: הארה המופיעה דרך העולם. זו היתה תקופת התנאים, זמן פריחת התורה שבעל פה - דבר ה' המתגלה דרך חכמתם של בני האדם. בבית זה, כחלק מתהליך גילוי אור ה' הנסתר במציאות, לא סיעה האש הגלויה מהשמים לאש המובאת מן הארץ, שהיא זו שבערה בעו על גבי המזבח (וימא כא ע"ב). בעתיד, במצב האידיאלי, יהיה שילוב שני המצבים שקדמו לו (בבחינת יעקב המשלב את אברהם ויצחק, ועיין גם במאמר 'למהלך האידיאות בישראל' לראי"ה קוק), ושמא האש העיקרית תהיה האש האנושית, והאש האלוקית תסייע לה (וראה שעניין הקרבנות הוא העלאה מלמטה למעלה, ומובן יהיה על פי זה אם האש העקרית תהיה האש של מטה).

בנוגע לגילוי אור ה' לעולם, שמא המצב בעתיד (שישלב בין אור ה' הגלוי שהיה ביציאת מצרים ובין אור הנסתר שהאיר דרכנו בבית שני ובגלות) יהיה כזה: כלפי עם ישראל יתגלה אור ה' בגילוי גלוי, ודרך העם יעבור אל העמים גילוי נסתר. איני יודע.

69 תחושת החום בעת המגע נובעת מפער בין דרגות החום של הנוגעים זה בזה. כשהפער קטן - אין אחד מהם מרגיש חם מדי. בעתיד, אומות העולם יתעדנו (כמו כל שאר המציאות, עיין להלן), ויוכלו לקבל את השפעת עם ישראל. ועיין ישעיהו (טו, כ): "וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם מִנְחָה לָהּ בְּסוּסֵי וּבְרֶכֶב וּבְצִבִּים וּבְכַרְדִּים וּבְכַרְבּוֹת עַל הַר קְדִישִׁי יְרוּשָׁלַם אָמֵר ה', כְּאֲשֶׁר יְבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּנְחָה בְּכָל טְהוֹר בֵּית ה'." וכן וכריה (ח, כג): "כִּי אָמַר ה' יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: בְּיָמֵינוּ יִחְיֶיךָ עֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֵת הַגּוֹיִם, וְהִחְיִיקוּ בְּכַנְף אִישׁ יְהוּדִי לְאָמֵר: גִּלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם." ועיין שמונה קבצים (א, קט) ואורות ישראל ותחיתו (ה) לראי"ה קוק זצ"ל.

70 עיין אורות ישראל ה, טו.

71 עיין מידות הראי"ה, אהבה ו.

72 עיין ישעיהו כה, ח: "בְּלֶע הַמְּוֹת לְנֶצַח".

73 עיין שמונה קבצים לראי"ה קוק זצ"ל, קובץ ו, קמט.

74 עיין בן איש חי שנה ראשונה, פתיחת פרשת ויחי.

התורה⁵⁹ והסתפקנו האם ה' איתנו⁶⁰. באמצעותו, האב האוהב הוכיח לנו שכן⁶¹.

האב שחרר את הגנתו מהילד, ו"לוקק הדם"⁶² - שעד אותו רגע נבצר ממנו לגעת בילד מחמת הבדלי הגובה - ניצל את ההזדמנות ונשך. בנמשל, ריבונו של עולם הסיר את הגנתו התמידית עלינו ואפשר בכך לעמלק לגעת בנו לרעה⁶³. כדי שהבן יכיר בכך שאביו הוא המיטיב לו כל העת, האב נאלץ להעמידו לרגע במצב של הסתרת פנים, שיחווה את המציאות במצב שאבא לא נמצא⁶⁴. אז יכיר בטובת האב ויפנה לחפש אותו, ביודעו שרק הוא הכתובת לעזרה ובהכרתו הפנימית בכך שלמרות הסתרת הפנים הזמנית, לבו של האב עודנו רצוף אהבה לבן.

כחלק מזכירת ה', עמלק מביאנו גם לזכור את עצמנו, בניו ושליחיו. בשנאת עמלק אותנו, מביאנו לברר את שאלת השאלות: "מה נשתנתה אומה זו מכל האומות?"; בקומו עלינו בהתרת: "מי שָׁמַךְ?", "שמענה אונינו שאלת "מי שָׁמַךְ?"⁶⁵ - לא יניח עמלק לשום זרע ישראל לשכוח את עצמו ולצלול בתהומות נשייה. ירדפנו ויצעק ללא קול: "לֹא תִשְׁכַּח" (דברים כה, יט); יזכיר לו שאף על פי שחטא - ישראל הוא⁶⁶. ועוד שליחות עושה עמלק. רע זה נברא כדי שגם עליו, עם כל כוחו, יגבר הטוב ויתנשא. הציב לנו רף, וקרא לנו לדרוך עליו, ולהתרום⁶⁷.

59 התורה נקראת "מים", ושמא רפיון הידיים ממנה הוא הצמא המוכר לפני בן (פסוק ג).

60 עיין רש"י (שמות יז, ח): "משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ, ואומר: אבא, טול חפץ זה ותן לי. והוא ותן לו. וכן שניה וכן שלישי. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: ראית את אבא? אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני? השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו".

הספק מתעורר לאחר רפיון הידיים מן התורה, שהיא הקשר שלנו לבורא, והספקות באמונה יכולים להגיע רק כאשר קשר זה הלש. כשהקשר חזק ונוכח, אין ספקות לגביו. אי אפשר להסתפק בדבר מוחשי.

61 האב המוריד את בנו כתפו לא מצפה לרגע בו ישמע את צעקת הכאב. יש לו מטרה חיובית יותר מאשר להעניש את מי שנטול חפצים בחפץ לב, אך אינו מכיר בנותנם. בתחילת פירושו הנוכח בהערה הקודמת, כותב רש"י: "לומר: תמיד אני ביניכם ומוזמן לכל צרכיכם, ואתם אומרים: 'הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אֵין?' חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני!". המילים האחרונות אינן ביטוי של כעס מוטח. הן מטרת האב. להראות לנו שהוא איתנו, גם אם אנו עובנו אותו. אנו נקרא אליו, והוא יבוא לעזרתנו.

62 מדרש תנחומא כי תצא, ט.

63 יש לציין שה' לא רק מאפשר לעמלק לפעול, אלא הוא גם השולח אותו, להיטיב לנו דרכו.

64 הטוב ניכר מהפכו. שמא כך גם בחסרונות אחרים, שלפעמים באים כדי לעורר אותנו לזכור את טובות ה' התמידיות עלינו (למשל: כשהמחשב לא מגיב ללחיצות על המקלדת ועל העכבר, אפשר לזכור כמה טובות ה' עושה עמנו בכך שברוב המוחלט של הזמן, המחשב כן פועל).

65 על פי שופטים יג, יז.

66 סנהדרין מד ע"א.

67 עיין מגילה טו ע"א.

